

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๐๔

# ประกาศเลื่อนกรมตั้งพระองค์เจ้าและตั้งเจ้าพระยา

คู่หมั้นสุด พระพุทธเจ้าองค์เจ้า เป็น อธิบดีภาค ๒๔๖๕ พรรษา บัณฑิต  
กาด โสณสังวัจฉร พฤศจิกายน มาลี เอกาทศมธุรทิน ไตรวาร  
โดยกาลกำหนด

พระบาท สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีดินทรมหาวชิราวุธ เอกอัครมหา  
บรมครูบรมนารถราช พิณดประจำนารถมหาดมตวงษ์ อธิบดีพงษ์วิมลรัตน  
วรชาติยราชนิกรโธม จากุรัตนบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุกโต  
สุชาติสัง สุกชเควระ หลัน จักรบรมนารถ จุฬาลงกรณ ราชวงวรกุร บรม  
มกุฏนเรนทรสูริ์ ดันตติวงษ์วิดิษฐูร์ สุลาธิคบุรพาธิกร อุดยภฤชฐา  
ภินิหาร อติเรกเบญญูฤทธิ์ รัชฎีถักษณ วิจิตร ไสภากยธรรมพวงค์ มหา  
ชโนตตะมางคประณต บานบงกชยุดต ประดิธิธิธรรพศกมล อุดมบรม  
สุชมาตย์ ทิพยเทพาวศตวรไพศาล เกษมดิคุณ อุดยพิเศษ ธรรพเทพเจศรา  
นุรักษ์ บรมศักดิ์สมญาเทพ ทวาราวดี ศรีมหาบุรุษสุตสัมบัติ เสนาง  
ศนิกรรัตน อิศว โภกศต ประพนช บรีชา มัทวสมาจาร บริบูรณ์คุณ ดำร  
ดยามาทีนทร วรุตเมถรรวตติถ มหาปรีวารนายภอนันต มหันทวรฤทธิเศษ  
ธรรมวิเศษหิรินทร บรมชนกาคิศร์สมมต ประดิธิชวรัชคัมโธม บรมราช  
สัมบัติ นพปฏุตเศศตรณัตติยสุร์ ศิริวัตโนปถักษณแมหาบรมราชาภิเศกกา

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๐๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ภิตติ ศรรพทศกวีวิจิตรไชย ดัดมให้ศุวริยมหาศวมินทร์ มหเศศว  
มหินทรมหารามาธิราชวโรตม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไตรรัตน  
สรณารักษ์ อุดยศักดิ์อัครนเรศวราชิบัติ เมตตากกรุณาดีศตหญไทย  
อโนปไมยบุญการ ดัดไฟศวตมหารัษฏาธิเบนทร์ ปรมนทรชรรวมิกมหา  
ราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าหญิงยาเชอ กรมขุนกำแพงเพชรอัคร  
โยธิน ได้รับราชการสนอง พระเดชพระคุณมา ใน กระทรวงการคลังใหม่  
ในหน้าที่ต่าง ๆ คือ ทรงดำรง ตำแหน่ง จเรการช่าง ทหารบก และ เป็น ผู้  
บัญชาการ กองพล ทหารบก ที่ ๓ แล้ว เป็นผู้บัญชาการ กองพล ทหารบก  
ที่ ๑ รักษาพระองค์ เป็น แม่ทัพ กองทัพน้อย ทหารบกที่ ๑ แล้ว เป็น จเร  
ทัพบก แด การ บินเด็ก บินกอดโดยดำตัมมา ได้ทรงปฏิบัติ ราชการ ในหน้าที่  
ให้ดำเนิร เจริญ ยิ่งขึ้น เป็นอเนก ประการ ด้วย พระคุณคุณิ ปริชาญาณ อัน  
สามารถ ประกอบ ด้วย พระพิริยะ อุตสาห เป็น อย่าง ยิ่ง ดังมี ขอ ความ  
ปรากฏ อยู่ใน ประกาศ เลื่อนกรม ครั้งก่อน นั้น แล้ว

ต่อมาเมื่อปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ทรงพระราชดำริเห็นว่า การ  
รถไฟ เป็น การงาน ที่ สำคัญ ด้วยเป็น การ ที่ กุระทำให้บังเกิด ผล ประโยชน์  
แก่ นาน กว้าง ความเจริญ แก่ ประเทศ แต่ ส่วนการ บังคับ บัญชา แยกกัน  
อยู่ เป็น ๒ พนท คือ รถไฟทางสายเหนือ พนทหนึ่ง รถไฟทางสายใต้

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๖๖

พแนกหนึ่ง มีเดอมกัน ดิมคอร จะจัดกรงานให้ป่นอนหนึ่งอนเดยวกัน  
ซึ่งจะได้ประหยักร พระราช ทรพัย ใน การ จ่าย แด บำรุง จัด ประ โยชน์ให้  
เจริญ เรือ ยิงขึ้น ตั้ง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พระเจ้าน้องยาเชอ  
กรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน รับราชการ ถ่นอง พระเดช พระคุณใน  
ตำแหน่ง ผู้บัญชาการ กรมรถไฟหลวง โปรดเกล้า ฯ ให้ รวมการรถไฟ  
ทางสายเหนือ และ ทางสายใต้เข้าอยู่ใน กรมบัญชาการ อันเดยวกัน ครั้น  
เมื่อ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ นั้นเอง ประเทศสยาม  
ได้ ประกาศสงคราม กับ ประเทศเยอรมนี ออกเดยวยังการี ใน ขณะนั้น  
ราชการ ของ กรมรถไฟหลวง มีกิจการ สำคัญ อยู่ ที่ พแนก ทาง สายเหนือ  
ซึ่งได้ ใช้ชนชาติเยอรมนี ประจำกรงาน อยู่ป่นอนมาก แต่เดยมมา อาจารย์  
พระปรีชา ของ พระเจ้าน้องยาเชอ กรมขุนกำแพงเพชรอรรคโยธิน ทรง  
ดำเนิน ราชการ ใน นิตการณอัน สำคัญนี้ ด้วยความ ว่องไว สามารถ ได้  
ทรง จัดทำ การสร้าง โดย และ ชนชาติ สัมพันธมิตร เข้ารับ เปลี่ยน ผู้จัดกร  
งาน กับชนชาติ สักรโดย คุ้มพลัน ได้ จัดให้กร ก่อสร้าง แดการ เติมรถ  
ไฟคงให้ดำเนิน ป่นองกรกร รอยบรอย โดยตลอด มิได้มีเหตุ เสียหายเดย

หนึ่ง ทรง พระราชดำริเห็นว่า กรมทาง ซึ่งแต่เดยมได้แยกกรงานบ่งคัม  
บัญชา อยู่ต่างกร โดย พระบรมราชประสงค์ เพื่อ ดำเนินกรกรณนวม  
ของ ประเทศให้ โยงเนื่อง สดกอกัน ป่นองระบบ แดเพื่อ ประหยัดพระ

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๐๗ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ราชทรัพย์แผ่นดิน ที่ต้องใช้จ่าย อยู่ใน แผนก กรมทางให้ลดน้อยลง ทั้ง เพื่อได้บำรุงทางให้นำประโยชน์มารวมเข้าในทางรถไฟ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนกรมทาง มาขึ้นอยู่ในกรมรถไฟแผ่นดิน พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ก็ได้ตั้ง ทรัพย์รับราชการ ถิ่นของ พระเดช พระคุณ โดยเต็ม พระกำลัง ความสามารถ ทรงจัดวางระเบียบ แบบแผน ดำเนินการ ที่จะให้ทาง หาดวง อันสำคัญ สำเร็จ ลุล่วงไปโดยเร็ว สัมพระ บรมราชประสงค์ :

ใน ระยะเวลาที่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงรับราชการ เป็นผู้บัญชาการ กรมรถไฟแผ่นดิน แด่ กรมทาง ได้ทรงจัดราชการ ให้เป็นปกติเรียบร้อย มีนัย ยิ่งขึ้น เป็น อันมาก คือ ได้จัดวาง ระเบียบ การสำรวจ ทำทะเบียน ที่ดิน ของกรมรถไฟ เพื่อรักษาผลประโยชน์ แด่สมบัติ ของแผ่นดินให้เป็น หลักฐาน ยิ่งขึ้น แด่ได้ทรงจัดการ ก่อสร้าง ทางรถไฟสายใต้ ให้เป็น อันมั่นคง แล้วเสร็จ ตามกำหนด ที่ได้มุ่งหมายไว้ในหนังสือสัญญา แต่ได้จัดการเดินรถ ติดต่อกัน กับรถไฟสายแหลม มลายู ส่วนทาง รถไฟสายเหนือ ก็ได้ ก่อสร้างไป จนถึง ที่สุดปลายทาง ที่ นครเชียงใหม่ ซึ่งได้กำหนดไว้แต่เดิม เป็น อันผูกโยงแคว้น แคว้น แห่งพระราชอาณาจักร ให้ต่อเนื่องไปมาถึงกัน กับกรุงเทพฯ พระมหานคร ได้โดยสะดวก รวดเร็ว แล้ว แด่ยังมี การ สร้าง ทางรถไฟไปยังอุบลราชธานี สาย ๑ ไป ยังจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่ง ติดต่อกับเขตแดน เขมร อีก สาย ๑

แต่จัดการเชื่อมทางรถไฟในฝั่งตะวันออก กับฝั่งตะวันตก แห่งตำบับแม่เจ้าพระยา โดยสร้างสะพานข้ามแม่น้ำให้ ขบวนรถเดิน ถึงกันได้ เพื่อความสะดวกในการ รับส่งสินค้า แต่ การปกครอง อันยังกำลัง จัดทำ อยู่ขณะนี้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชร อรรคโยธิน ก็ตั้งทรงพยายามจัดการดำเนิน ตาม พระบรมราโชบาย ที่จะ ให้ราชการ เป็นผลสำเร็จ รุ่งเรือง ไบ่กามพระราชประสงค์ ที่ได้กำหนดไว้ นั้น ทุกประการ

แต่ด้วยเหตุ ที่กรมรถไฟแผ่นดิน มีหน้าที่ ปกครอง ทนุ ทรมาน คุ้มกัน ใหญ่ ของแผ่นดิน แต่ ดำเนินการ เพื่อให้บังเกิด ผล ประโยชน์ แก่พสกนิกร จึง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชร อรรคโยธิน รับราชการสนอง พระเดช พระคุณ เป็นกรรมการ ของสภาเผยแผ่ พานิชย์ โดย ตำแหน่ง อีกหน้าที่หนึ่ง ด้วย

ตามที่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนกำแพงเพชร อรรคโยธิน ได้รับราชการ ดสนอง พระเดช พระคุณมา ทั้งฝ่ายทหาร แลพลเรือน หลายตำแหน่งด้วยกัน แต่ เป็น ตำแหน่ง ที่สำคัญ มิได้ ทรงมีความย่อท้อ คือ ความ สำบากยากเข็ญ เป็นที่ส่อให้เห็น พระคุณคุณปรีชาสามารถ แต่ กำลัง ของพระองค์หาพระวิริยภาพ อันแรงกล้า ของพระองค์ เป็น อย่างเอก และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบ ตระหนักแน่ ใน พระราชหฤทัย ว่า กรมขุนกำแพงเพชร อรรคโยธิน ทรงมีความมั่นคง เป็น อเนกประการ คือ มั่นคง ใน ความจงรักภักดี ต่อ โศภิตา ของชาติ พระบาท ทั้ง ใน ส่วน ที่ ทรง เป็น ประมุข แห่ง

เต็ม ๓๙ หน้า ๓๐๙ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

ชาติบ้านเมือง ทั้งในส่วน พระองค์ ท้าทรง เป็น พระเชษฐา และกุลทายาท  
แต่ ความ จงรักภักดี อันมี เอง บนตาด ให้ กรมขุน กำแพงเพชร อัครโยธิน  
ทรง มีนัย ในความ อุดมฐานะ วิริยภาพ ทรงรับมอบ ธรรมเนียม ได้ ก็มี ได้ ทราบ  
ข้อ ค่อยความ ลำบากเคย ทรงบากบั่น ทำราชการสนอง พระเดชพระคุณไป  
จน เต็ม พระสติ กำตั้ง ทุกเมื่อ นับว่า เป็น ตัวอย่าง อันดี สำรับ พระบรม  
วงศ์วงศ์ จึง เป็นผู้ ที่ทรง ใฝ่หา พระราชหฤทัย สมควร ที่จะ เลื่อนพระ  
อิสริยยศ ขึ้น เป็น พระองค์ ให้ เท่า กับ สมเด็จพระเจ้า

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้ เลื่อน พระเจ้า เจ้าชายเธอ  
กรมขุน กำแพงเพชร อัครโยธิน เป็น กรมหลวง มี พระนาม ความจริง  
ใน พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้า เจ้าชายเธอ กรมหลวง กำแพงเพชร อัคร  
โยธิน พยัคฆนาม ทรง คีตกิตินา ๑๕๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่างพระ  
องค์ เจ้าต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จึง ทรง เจริญพระชนมายุ พรรณ  
ดุข พด ปฏิภาณ คุณดำรงสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พัฒนามงคล อธิบายสังค  
ตถะ กษัตริย์ อธิราชย์ กิตติม โหฬาร ทุก ประการ

เจ้ากรม เป็นหลวง กำแพงเพชร อัครโยธิน	ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม เป็นขุน ขานบุรินทร์โยธี	ถือศักดินา ๖๐๐
ตั้งหมื่น ชาญ คองเป็น หมื่น โทดมพิพัฒโยธา	ถือศักดินา ๔๐๐

อนึ่ง ทรงพระราชดำริที่ว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาท  
นเรนทร เติมได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการสนองพระ  
เดชพระคุณในตำแหน่งผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง กระทรวงศึกษาธิการ ทั้ง  
ได้ทรงรับราชการในหน้าที่พิเศษต่างๆ มีหน้าที่เป็นผู้ตรวจการโรงเรียน  
ราชแพทยาลัย แลโรงเรียนฝึกหัดครู เป็นต้น ได้ทรงปฏิบัติราชการเป็น  
ที่เรียบร้อยเจริญยิ่งขึ้นด้วยพระคุณวุฒิปรึษาสามารถเป็นอันมาก ดัง  
ปรากฏในประกาศตั้งกรมครั้งก่อนนั้นแล้ว

ต่อมาเมื่อพระพุทธศักราช ๒๕๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ  
ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไชยนาทนเรนทร เป็นผู้บัญชาการ  
โรงเรียนราชแพทยาลัย ก็ได้ตั้งพระทัยรับราชการสนองพระเดชพระ  
คุณด้วยความสามารถ ได้จัดวางระเบียบแบบแผนการโรงเรียนให้  
เรียบร้อยเจริญยิ่งขึ้น เป็นอเนกประการ กล่าวคือได้ทรงแก้ไขแ  
ขยายหลักสูตร การศึกษาวิชาแพทย์ ทั้งจัดระเบียบการสอนวิชา และการ  
ฝึกหัดนักเรียนแพทย์ นักเรียนปรุงยา นักเรียนพยาบาล และนักเรียนผดุง  
ครรภ์ให้ดีขึ้น

ส่วนโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งรวมอยู่ในโรงเรียนราชแพทยาลัยนั้น  
ก็ได้ทรงจัดระเบียบการขึ้นใหม่ให้กิจการดำเนินไปตามแบบโรงพยาบาล

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๑๑ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ตามสมัยนิยม เสนอประโยชน์แก่การสอนวิชาแก่ผู้หัดแพทย์ และการพยาบาลยิ่งขึ้น ด้วย

เมื่อปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ โปรดเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียนราชแพทยาลัย กับโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เป็นโรงเรียนเดียวกัน ตั้งขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอภัยยาเชน กรมหมื่นไชยนาทเรนทร รัชมหาราชในตำแหน่ง อธิบดี ได้ทรงวางระเบียบ การปกครอง จัดหลักสูตร และการสอนในมหาวิทยาลัยให้ เป็นหลักฐาน เจริญยิ่งขึ้น

ครั้นถึงปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มาเป็น อธิบดี กรมตำรวจ ก็ได้ทรงจัดวางโครงการ ตำรวจชั้นสูง สำหรับประเทศ ซึ่ง จักให้เจริญยิ่งขึ้น แต่ได้เริ่มดำเนินการ ตามโครงการ นั้น มาจน บัดนี้

ส่วนราชการใน พนงกเดื่อป่า เมื่อปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมนักเรียนแพทย์ เดื่อป่าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขึ้น แต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอภัยยาเชน กรมหมื่นไชยนาทเรนทร เป็น ผู้บังคับการ ก็ได้ทรงพระอุตสาหะ ปฏิบัติ การงาน วางระเบียบ และ จัดการ ผู้หัดสั่งสอนให้ แพทย์ และ นักเรียนแพทย์ ใน กรม นี้ มีความรู้ แต่ ความสามารถ ทำการ พยาบาลในสนาม แต่ ทรงจัด กอง



วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๑๒

พยามาด เลื่อนไป ทำการ พยามาด แลจัดการ สุขภาพใน เวลา ผัก ช่อม  
วิชัยทุก เลื่อนไป ทุกคราว มา ทั้งได้ ทรง พระ อุดมสำหระ เล็ดจ์ ออกไป ในการ  
ผักช่อม ยุทธวิธี ด้วย พระองค์เอง ด้วย

เมื่อ ได้ พิจารณา การ งาน ที่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น ไชยนาท  
นเรนทร ได้ ทรง ปฏิบัติ ราชการ มา ย่อม สำแดง ปราภู ชัดว่า เมื่อ ได้  
ทรง รับราชการ ใน ตำแหน่ง ได้ ก็ ตั้ง พระทัย ดันอง พระเดช พระคุณ ด้วย  
พระปรีชาสามารถ กอปรด้วย พระอุดมสำหระ ปริยาภาพ มิได้ ย่อหย่อน ใน ส่วน  
พระองค์ พระบาท สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ก็ ได้ ทรง เป็น ผู้ สนธิชิตชอบพระ  
ราชอัชฌาศัย แค เดิมมา จึง ทรง ตระหนักชัด พระราชหฤทัย ใน ความจริง  
รัก รักดี ต่อ ได้ ฝ่าดอง ชุดพระบาท โดย มั่นคง เป็น ที่ ไว้วาง พระราชหฤทัย  
สมควร จะ เลื่อน พระอิสริยยศ ให้ ใหญ่ ยิ่ง ขึ้น

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้ เลื่อน พระเจ้าน้องยาเธอ  
กรมหมื่น ไชยนาท นเรนทร . เป็น กรมขุน มี พระนาม ตาม จารึก ใน พระ  
สุพรรณบัฏ ว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุน ชัยนาท นเรนทร ถึง นาม  
ทรงศักดิ์ นาม ๑๕๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่าง พระองค์ เจ้า ต่างกรม ใน  
พระบรมมหาราชวัง จึง เจริญ พระชนมายุ พรรณ สุข พด ปฏิภาณ  
คุณสารสมบัติ สรรพศรีสวัสดิ์ พิพัฒน์มงคล วิบุลยคุณ พล ศักดิ์ เกียรติยศ  
มโหฬาร ทุก ประการ

เจ้ากรม เป็นชนชั้นนาทนเรนทร ถ้อยศักดิ์นา ๖๐๐  
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม คงเป็นหมื่นอุทัยนครคุณาคม ถ้อยศักดิ์นา ๕๐๐  
สมุห้บาญชี คง เป็น หมื่นมโนรมย์บำรุงราชฎ์ ถ้อยศักดิ์นา ๓๐๐  
ใหญ่ ซึ่งได้เลื่อน แดงบรรดาศักดิ์ทั้ง ๖ นี้ ทำราชการในหลวงแต่ใน  
กรม ตามอย่าง ธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห้บ ัญชี ในพระองค์เจ้า  
ต่างกรม ทั้งปวง ดับไป ให้มีสุข สวัสดิ์ เจริญ เทอญ

อนึ่ง ทรง พระ ราชดำริเห็นว่า หม่อมเจ้า ไทรทศ ประพันธ์ ผู้ เป็น พระ  
โอรส ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ  
ชาติศยพิศาสตร์ สรุบัติ บรมราชินี ศรีพัชรินทร ภาวทร สโมสรอนเนก นิติปริชา  
มหาสุมนัศยานุวัชรวิบูลย์ ไพรัชราชกิจจาตุลย์ สุนทรปฏิภาณ นิรุกติญาณ  
วิทยาคุณนาทิสาสตร์ ไทรกะธานุกาตนาทนาปกรณ์ เกี่ยวตักำจรจิกรการ บริ  
บูรณ์คุณสารสมบัตติ สัจจิตต์มาจารย์วัตร มีทวเมตตาชวราชาศัย ศรีรัตน  
ศรัยัสร์ธนาทากัตถยานธรรมิگانาถพิตร ได้ศึกษาอักษรสมัยในโรงเรียน  
พระตำหนักถัดวง กุหลาบ และ โรงเรียน ราชกุมารใน พระ บรม มหาราชวัง  
แล้ว ได้ ออกไปศึกษา วิทยาการณประเทศยุโรป เมื่อปี พระพุทธศักราช  
๒๔๓๘ เริ่มเรียนที่ ประเทศ อังกฤษใน โรงเรียน รอดคิงตัน เมืองไบรตัน  
จน ถึงปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๑ ได้เข้า ศึกษา อยู่ในโรงเรียนแฮโรว์ถึงปี  
พระพุทธศักราช ๒๔๔๔ เข้าศึกษา วิทยาการในมหาวิทยาลัย เคมบริดจ์ อยู่

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๑๔

ใน ค.ร.น. ค.ศ. ๑๙๑๕ จนปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เสร็จการศึกษาในประเทศ  
อังกฤษ แล้วย้ายไปศึกษาวิชา การณประเทศฝรั่งเศส เข้าอยู่ในโรงเรียน  
เฮคค็อดบรเตส์ ซองส์ โปติคัลกรุงปารีส จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙  
สำเร็จ การศึกษา แล้ว จึงได้ กลับ เข้ามา ยังกรุง เทพมหานคร

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระจุลจอม  
เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ หม่อมเจ้า ไทรทศประ  
พันธ์รับราชการ เป็น ผู้ช่วย ชั้นที่ ๑ ใน กองที่ ๒ ปรึกษา กระจ ทรวง การ ต่าง  
ประเทศ แล้วเลื่อนขึ้นเป็น เลขานุการ ชั้นที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐  
ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ เป็น ข้าหลวง ออกไป บั๊กบัน เขตแดน พระ  
ราชอาณาจักร ตามข้อความ ในหนังสือ สัญญา ระหว่าง กรุงสยาม กับ ประ  
เทศฝรั่งเศส ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อ หม่อมเจ้า  
ไทรทศประพันธ์ เป็น ข้าหลวง ออกไป จัดการ บั๊กบัน เขตแดน เรียบร้อย  
กลับเข้ามาแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ  
ให้ย้ายไป รับราชการ ตำแหน่ง เลขานุการ ใน กระจ ทรวงมหาดไทย แล้ว  
ไปรับราชการ ใน ตำแหน่ง ปลัดต้นฉนทล ปราชินบุรี และ เลื่อน ขึ้น เป็น ผู้ว่า  
ราชการ จังหวัด ฉะเชิงเทรา มาจน ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ทรง พระ  
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ กลับ มารับ ราชการ ตำแหน่ง เลขานุการ ชั้นที่ ๒  
กองที่ ๒ ปรึกษา ใน กระจ ทรวง การ ต่างประเทศ ตามเดิม หม่อมเจ้า ไทรทศ

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๑๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ประพันธ์ตั้งใจรับราชการ อดอง พระเดช พระคุณ มาใน นานที่ นั้น ๆ ด้วย  
ความอดุสาหะปฏิบัติ ราชการ ในหน้าที่ เรียบร้อย มาจน ตลอด รัชกาลที่ ๕

ใน รัชกาล บัดนี้ เมื่อปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณา  
โปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าไตรทศ ประพันธ์ เป็น อรรคราชทูต สยาม  
ประจำ กรุงวอชิงตัน ณ ประเทศ สหรัฐอเมริกา ถึงปี พระพุทธศักราช  
๒๔๕๖ โปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายไป เป็น อรรคราชทูต สยาม ประจำ กรุงเบอร์  
ลิน ประเทศเยอรมนี กรุงเวียนนา ประเทศ ออสเตรียฮังการี แด กรุงโค  
เปนเฮเก้น ประเทศเดนมาร์ก ใน ระหว่าง นั้น ได้ทรง พระกรุณาโปรด  
เกล้า ฯ ให้เป็น อรรคราชทูต พิเศษ ผู้แทน พระองค์ ไปในงาน ฉิ่ง พระศพ  
สมเด็จพระเจ้าฟรานซิสโยเซฟ แห่งประเทศ ออสเตรียฮังการี ที่กรุงเวียนนา  
เมื่อ เดือน พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๙ นั้นด้วย ครั้น เมื่อวัน  
ที่ ๒๒ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ประเทศสยามได้ประกาศสงคราม  
กับ ประเทศ เยอรมนี แด ออสเตรียฮังการี จึง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ  
ให้หม่อมเจ้าไตรทศ ประพันธ์ ขอหนังสือ เดินทาง ออกจาก กรุงเบอร์ลิน  
เป็น อันขาด จาก ตำแหน่ง อรรคราชทูต สยาม ประจำ ประเทศ เยอรมนี แด  
ประเทศ ออสเตรียฮังการี แต่ วันนั้น คง เป็น อรรคราชทูต สยาม ประจำ  
กรุงโคเปนเฮเก้น ประเทศเดนมาร์ก อยู่แต่ แห่งเดียว แล้วย ทรงพระกรุณา  
โปรดเกล้า ฯ ให้กลับ เข้ามา กรุง เทพมหานคร ครั้น เมื่อ เดือน ตุลาคม

พระพุทศักราช ๒๔๖๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น ปลัดทูตของ  
กระทรวงการต่างประเทศ ต่อมา เมื่อ เดือน มกราคม มหาสงครามใน  
ประเทศยุโรป สงบ แล้ว จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ หม่อมเจ้า  
ไตรทศประพันธ์ เป็น อรรคราชทูต พิเศษ ที่ ๒ ออกไป เข้าที่ ประชุมสันติ  
สมาคม ณ กรุงปารีส อีกคราว ๑ เมื่อ เสร็จ ราชการ กลับเข้ามา แล้ว คง  
รับราชการ ในหน้าที่ ปลัด ทูตของ กระทรวงการ ต่าง ประเทศ มาจนบัดนี้

เมื่อ พิจารณา ถึงการ ที่ หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ ได้ รับราชการมา  
ใน กระทรวงการ ต่าง ประเทศ มีหน้าที่ เป็น อรรคราชทูต ออกไป ประจำ  
อยู่ใน ประเทศ สหพันธรัฐ อเมริกา แด ประเทศ ยุโรป เป็น เวลานาน ได้  
ปฏิบัติ ราชการ โดย อากัรย สติปัญญา อัน สุขุม รอบคอบ ดำเนินราชการ  
เป็น ผลดี ด้วย เป็น ผู้มีความ ปรึชาสามารถ เข้มแข็ง รอบรู้ ใน ราชกิจ  
น้อยใหญ่ ประกอบ ด้วย ความ อุตสาหะ พริยภาพ เป็น อย่างยิ่ง

ใน ส่วน พระองค์ พระบาท สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว หม่อมเจ้าไตร ทศ  
ประพันธ์ ได้ เป็น ผู้ที่ ทรง ค้นเคย สนิทมา แต่ ยังเยาว์ ด้วย ได้ เข้า ไป อยู่ใน  
พระราชสำนัก สมเด็จพระบรม ราชนินนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ใน  
พระบรมมหาราชวัง ต่อมา ใน สมัย เมื่อ ทรง ดำรง พระราช อิศริย ยศ  
เป็น สมเด็จพระ ยูพราช ประทับ ที่ ศึกษ วิทยา การ อยู่ ณ ประเทศ อังกฤษ  
หม่อมเจ้าไตรทศ ประพันธ์ ก็ เป็น นักเรียน อยู่ใน ประเทศ นั้น ยัง ได้ รับ

ราช การ ดันอง พระเดช พระคุณ เป็น ครั้ง คราว จึง ทรง ตระหนัก พระราช  
หฤทัยใน ความ จงรัก รักดี ต่อ ได้ ฝ่าฝืนของชุด พระบาทโดยมั่นคง สัมควร  
ที่จะ ได้ รับข้อศรัยคณานันดรศักดิ์ เป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ให้เป็น  
พยาน แห่งความไว้วาง พระราชหฤทัย แต่ ให้ เป็นที่ เสด็จ พระ เกียรติยศ แต่  
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ พระองค์หนึ่ง  
ได้

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง ให้ สถาปนา หม่อมเจ้าไตรทศ  
ประพันธ์ ชนเป็น พระองค์เจ้า มีคำนำ พระนาม ตามจารึกใน พระสุพรรณ  
บัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ นาคนาม ทรงศักดิ์  
นา ๓๐๐๐ ตาม พระ ราช กำหนด อย่าง พระ วรวงศ์ เธอ พระองค์ เจ้า นั้น  
จง ทรงเจริญ พระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพ  
ศิริสวัสดิ์ พิพัฒน์ มงคล ทุกประการ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า หม่อมเจ้าชานันต์ เป็น พระโอรสใหญ่  
ใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา เดิมได้เข้าศึกษา  
อักษร สัมัยใน โรงเรียน ราชกุมารใน พระบรมมหาราชวัง ร่วมสัมัยที่พระ  
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่นั้น จึง เป็นที่ทรงคุ้นเคยมาแต่ยัง  
เยาว์ ใน ปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๑ พระบาท สมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว  
ทรง พระกรุณาโปรด

เกล้า ๆ ให้เป็นนักเรียนหลวง ออกไปศึกษาวิชาการ ณประเทศอังกฤษ  
ได้เข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียนร่วมกับแล้วเข้าศึกษาวิชาการ ในมหาวิทยาลัย  
ออกซฟอร์ด หม่อมเจ้าธานีวัตได้ยุติการศึกษาเล่าเรียน เป็นลำดับมา  
อยู่น ประเทศอังกฤษ จนมี พระพุทธศักราช ๒๔๕๑ ถึง ๑๐ มี จนได้  
ปริญญา บี.เอ. ในทางโบราณคดีแล้ว จึง กลับเข้ามา กรุงเทพฯ

หม่อมเจ้าธานีวัต เริ่มเข้ารับราชการ สังกัดของ พระเดช พระคุณ ใน  
กระทรวงมหาดไทย ตำแหน่ง ปลัดกรม เมื่อมี พระพุทธศักราช ๒๔๕๒  
แล้ว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เป็น ข้าราชการมหาดไทย มณฑล  
อุษาคเนย์ เมื่อมี พระพุทธศักราช ๒๔๕๓ รับราชการ สังกัดของพระเดชพระคุณ  
ในรัชกาลที่ ๕ เป็นที่ เรียบร้อย ตลอดมา

ครั้นเมื่อ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ เสด็จถึงฉะเชิงเทรา สมบัติ  
แล้ว จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้หม่อมเจ้าธานีวัต มาเป็น  
ราชเลขา นุการใน พระราช สำนัก สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ  
พระบรมราชชนนีพันปีหลวงในปลายปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๓ นั้น หม่อม  
เจ้าธานีวัตก็ได้ตั้งใจ รับราชการ สังกัดของ พระเดชพระคุณ เป็นที่ เรียบร้อย  
ตลอดมา จนถึงมี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ตำแหน่ง ผู้ช่วยราชเลขาธิการ  
และ สภาเลขา นุการ ต่างลง จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้หม่อม

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๑๙ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

เจ้าชานนวด เป็น ผู้ช่วยราชเลขาธิการ แล เป็นเลขาธิการเดิมนับตั้งมา ทั้ง  
เป็น เลขาธิการ องคมนตรี ตั้งนานนี้ ด้วย ครั้นปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๒  
ตำแหน่ง ราชเลขาธิการ ฝ่ายต่างประเทศว่างลง จึง ทรงพระกรุณาโปรด  
เกล้าฯ ให้ หม่อมเจ้าชานนวด เป็น ราชเลขาธิการ ฝ่ายต่างประเทศ อีก  
ตำแหน่งหนึ่ง แล นำที่ ราชการ ที่ หม่อมเจ้าชานนวด ได้ ดันอง พระเดชพระ  
คุณมา ทั้งนี้ ด่วน เป็น นำที่ อัน สำคัญ ต้องใช้ ความ ปรึษาสามารถ เป็น  
อันมาก ทั้งต้อง เป็น ผู้ที่ทรง ใจกว้าง พระราชหฤทัย ไต แท้จริงด้วย หม่อม  
เจ้าชานนวด ก็ ไต คง ใจรับราชการ ดันอง พระเดชพระคุณ โดยเต็มลัดับัญญา  
ความไว้ แล ความ ปรึษา สามารถ ประกอบด้วย ความอดุ้าหะ พริยภาพเป็น  
อย่างยั้ง มิไต่ มีความ ย่อหย่อน ดันที่ เป็น กุศทายาทของ พระเจ้าบรมวงศ์  
เชอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ผู้ ไต่เคย ทรงรับราชการ ใน พระบาท  
สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว  
โดยความ อดุ้าหะ พริยภาพ อย่างยั้ง หนึ่ง กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา ไต่  
เคย ทรง มีความ จงรักภักดี เป็น อย่างออกุษาฐู ในส่วนพระองค์ ดันเด็จพระ  
รามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไต่เคย ทรง  
ทราบ ตระหนักใน พระราชหฤทัย มาแล้ว จึงทำให้ ทรง พระเมตตาปราณี  
ต่อ หม่อมเจ้าชานนวด ผู้ เป็น พระโอรส เป็น อันมาก เสมอมา แล ทรง  
ตระหนักซัดในความ จงรัก ภักดี ต่อไต่ ฝ่า ลอองรัชต์ พระบาท โดย มั่นคง ดัน  
ควร ที่ จะ ไต่ รับ อธิกรัยศถานันดรศักดิ์ เป็น พระวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้า



วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๒๐

ให้เป็นพยานแห่งความไว้วางพระราชหฤทัย และเป็นเกียรติคุณพระเกียรติยศแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา พระองค์หนึ่งได้  
จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้สถาปนาหม่อมเจ้าชานนวิวัฒน์ เป็น พระองค์เจ้า มีคำนำ พระนามตามจารึกใน พระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชานนวิวัฒน์ นาคนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ จงทรงเจริญ พระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลทุกประการ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พายพลเอก พระยาศรีหราชเดโชไชยเป็น  
เหล่านายของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ผู้มีความดีความชอบมาแต่เดิม  
แรกได้เข้าศึกษาวิชาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ครั้นเมื่อสำเร็จการ  
ศึกษาแล้ว จึงได้เป็นนายทหารรับราชการทหารบก ในปีพระพุทธ  
ศักราช ๒๔๓๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศเป็นนาย  
ร้อยตรี มีตำแหน่งประจำการในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ถึงปีพระ  
พุทธศักราช ๒๔๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนยศขึ้นเป็นนายร้อยเอก  
ตำแหน่งนายเวรคำสั่งกรมพลัดทหารบกใหญ่ แต่ในปีพระพุทธศักราช  
๒๔๓๖ ได้เข้าสังกัดกรมทหารบก รามที่ ๔ ตำแหน่งปลัดกองในกอง  
ทหารพิเศษออกไปรักษาเขตแดนทางมณฑลอุบลราชธานีตั้งค่ายอยู่ที่  
ที่สี่นครดำน่านโขง พระยาศรีหราชเดโชไชยรับราชการในหน้าที่

ด้วยความออกสำหระ มิได้ย่อหย่อน รักษา ราชการ ในหน้าที่ เรียบร้อย จนเสร็จ  
ราชการ แล้ว จึง กัดับ เข้ามา รับราชการ ใน กรม บัณฑิต ทหารบก ใหญ่  
ตำแหน่ง นายเวร ตามเดิม

เมื่อ ปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๐ ได้รับ พระราชทาน บรรดาศักดิ์ เป็น  
หลวง รวมรัตดีปตรพล ปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๒ ได้รับ ราชการ ใน  
ตำแหน่ง ผู้ช่วย ปลัดท้พบก แต่ได้รับ พระราชทาน เดือนยี่ ขึ้นเป็น นาย  
พันตรี ปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๔ ได้รับ พระราชทาน เดือน บรรดาศักดิ์  
เป็น พระสุรเศรฐรณเชิด ปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๕ ได้รับ พระราชทาน  
เดือนยี่ เป็น นายพันโท แต่ใน บั้น มีราชการ ที่ ต้องออกไป จัดการปราบ  
ปราบ พวกเงี้ยว ซึ่ง ก่อการ วิวาท วิวาท ขึ้น ใน มณฑล ภาคพายัพ จึง ทรงพระ  
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ พระยาศรีหราชเดโชไชย เป็น หัวหน้า ออกไป ตรวจ  
การ ยังมณฑล ภาคพายัพ แต่ใน คราวนั้น ได้ ตรวจ จัดการ ตั้งกองทหาร  
ขึ้น ใน มณฑล ภาคพายัพ นั้น ด้วย พระยาศรีหราชเดโชไชย ก็ได้ ออกสำหระ  
รับราชการ ด้วยความ ปรึษาสามารถ ได้ ราชการ ดี เป็น อันมาก

ใน ปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๖ ได้รับ พระราชทาน เดือนยี่ ขึ้น เป็น  
นายพันเอก ตำแหน่ง ปลัดท้พบก แต่ พระราชทาน บรรดาศักดิ์ เดือน ขึ้น  
เป็น พระยารวตเศ ศักดาอูฐ ถึง ปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๘ ได้รับ พระ  
ราชทาน เดือนยี่ ขึ้น เป็น นายพลตรี แล้วได้ ไป ราชการ ตุการ ประดอง  
ยุทธชน ประเทศ ญี่ปุ่น ครั้น เมื่อ ต้น ปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๓ ทรง พระ

กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาศรีสุริยราชเดโชไชย ออกไปไต่สวน ระวังเบียดเบียน การณ์ซึ่ง พวกจีน ที่ จังหวัด เพชรบูรณ์ รวมกัน ทำการ เพื่อ จะไป ช่วย พวก ขบถใน ประเทศจีน อีกคราวหนึ่ง อาศัย ความ ปรึกษาสามารถ แล ความ พริ้วคล่องดี ของ พระยาศรีสุริยราชเดโชไชย ตั้งใจ ปฏิบัติ ราชการต่าง ๆ เปนที่ เรียบร้อยได้ ราชการดี จึง เปนที่ พอ พระราชทานยศใน พระบาท สมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระราชทานยศว่า พลโท พระยาศรีสุริยราชเดโชไชย

ครั้นเมื่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราช สมบัติแล้ว ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๓ นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาศรีสุริยราชเดโชไชย แต่เมื่อ ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นที่ พระยาวรเดช ศักดิ์อาวุธ เปนปลัดทูลฉลอง กระทรวงกระต๊อใหม่ รับราชการสนองพระเดชพระคุณ ต่อมาจนถึง ปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานยศเลื่อนขึ้นเป็น นายพลโท แต่ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๕๖ พระราชทาน บรรดาศักดิ์เป็นที่ พระยาศรีสุริยราชเดโชไชย แต่ในปีพระพุท ศักราช ๒๔๖๒ โปรดเกล้าฯ พระราชทานยศเลื่อนขึ้นเป็น นายพลเอก ครั้นปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๔ ตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงกระต๊อใหม่ว่าง ลง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาศรีสุริยราชเดโชไชย เปน ผู้รั้ง ตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงกระต๊อใหม่ แล้ว เปนเสนาบดี กระทรวงกระ ต๊อใหม่ในปีนั้น

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๒๓ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ตามที่ พระยาลี้หราชเดโชไชย ได้รับราชการสนอง พระเดช พระคุณ  
มาใน กระทรวง กระจายโหม ตั้งแต่ เป็น นายทหาร ชั้นผู้น้อย เป็นลำดับมา  
จนถึงได้ เป็น ตำแหน่ง เสนาบดี กระทรวงกระจายโหมนี้ ย่อมเป็น  
พยานปรากฏว่าพระยาลี้หราชเดโชไชย มีความสามารถทั้งมีความชำนาญ  
รอบรู้ ในราชกิจน้อยใหญ่ ปฏิบัติราชการด้วยความ ประชานใจดีปฏิบัติโดย  
รอบคอบ ประกอบด้วย ความอดุสาหะพิริยะภาพเป็นอันมาก ส่วนราชการ  
ในพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับราชการสนอง พระเดช  
พระคุณเป็นราชองครักษ์เวร แต่เป็นราชองครักษ์ พิเศษ แต่เป็นองคมนตรี  
เมื่อ บ. พระพุทธศักราช ๒๔๕๘ ทั้ง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น  
นายทหารพิเศษในกรม ทหารรักษาวัง (ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ  
เกล้าเจ้าอยู่หัว) แต่เป็นเสนาธิการ สำหรับ เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมี  
ศักดิ์รามธิบดีนั้นด้วย พระยาลี้หราชเดโชไชย เป็น ผู้ที่ ทรง ค้นเคย  
ต้อง พระราชอิสริยาภรณ์ มาช้านาน ทรง ตระหนักชัดใน ความ จงรัก ภักดีต่อ  
ใต้ ฝ่าละอองธุลี พระบาท โดยมั่นคง ทั้ง มีความ ประพฤติ ดำรงตน อยู่ใน  
ฐานะ อันควร แก่ ถิ่นนี้ตรีกัตติ ทั้ง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งไว้  
บัดนี้ ก็ได้รับ ราชการ ในหน้าที่ เสนาบดี อันเป็น ตำแหน่งสูง อยู่แล้ว สัมควร  
จะ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่อง ให้มี เกียรติยศใหญ่ยิ่งขึ้น

จึงมี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง ให้สถาปนา พระยาลี้หราชเดโช  
ไชยขึ้น เป็น เจ้าพระยา มี สัมเนาะจาวักในหิริญญภูวี่ เจ้าพระยาบดินทร

เดชานุชิต อติศรมหาสวามิภักดิ์ อุตมศักดิ์เสนาบดี ศรีธรรมราชกุดพงศ์ ดำ  
รงราชวรฤทธิ์ ดัศยสถิตย์อาษาวาสัย พุทธาทิไตรยัสสรณธาดา อภัยพิริยบรา  
กรมพาทุ มุสิกนาม ตำรัง คักตินา ๑๐๖๖๐ จง ทรง เจริญ ทฤษณนมายุ  
พรพรรณ สุข พต สิริสวัสดิ์ พิพัฒน์มงคล ชนดำรงสมบัติ บิรवारสัมบูรณ์ทุก  
ประการ

หนึ่ง ทรง พระราชดำริว่า พระยาจักรปาณศรีศรีสวัสดิ์ศรี เดิมได้เข้า  
ศึกษาวิชา ที่โรงเรียน พระตำหนัก ส่วนกุหลาบ จน สอบความรู้ ได้ จบ หลักสูตร  
ผู้ตรี ของ โรงเรียน เมื่อ ปี พระพุทธศักราช ๒๔๓๔ แล้ว ได้ เข้า รับราช  
การ ที่ศาลฎีกา (ซึ่ง สิ้นย่น คงอยู่ที่ อัญญาวิจารณ์ศาลา) ใน ปลตายปีพระ  
พุทธศักราช ๒๔๓๕ ได้ย้ายมารับ ราชการ ในกรม ราชเดชานุการ และได้  
ถวายตัว เปน มหาเด็ก วิเศษ ใน พระบาท สิ้นเด็จ พระรามาธิบดี ศรี ดินทร  
มหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้า เจ้า อยู่หัว

ครั้นถึงปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๐ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับ  
ราชการ ใน กระทรวงยุติธรรม พระยาจักรปาณศรีศรีสวัสดิ์ศรี สอบ ความรู้  
กฎหมายได้ เปน เนติบัณฑิต ชั้นที่ ๑ ได้รับ พระราชทาน เหรียญดุษฎีมาลา  
เข็ม คิสดปวีทยา เปน บำเหน็จ นอกจากนี้ที่ ราชการ ในกรม บัญชาการ  
กระทรวงยุติธรรม เสนาบดี กระทรวงยุติธรรม จึงให้ รับราชการ เปน ผู้  
ช่วย อัยการ ว่า ความด้วย

เล่ม ๓๙ หน้า ๓๒๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ครั้น ถึง บ พระพุทธศักราช ๒๔๔๑ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ  
ราชทาน บรรดาศักดิ์ เป็นที่ หลวงจักรปาณิศร์ศรีสวัสดิ์ตรี แต่ พระราชทาน  
ตราตั้ง เป็น ผู้พิพากษา รับราชการ ในศาล พระราชอาญา บ พระพุทธศักร  
ราช ๒๔๔๒ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ เป็น อธิบดี ผู้พิพากษาศาล  
แพ่ง แต่ พระราชทาน บรรดาศักดิ์ เดือน ขึ้น เป็น พระจักรปาณิศร์ศรีสวัสดิ์ตรี  
ใน ปลายปี พระพุทธศักราช ๒๔๔๓ โปรดเกล้า ฯ ให้ เป็น ผู้แทน ปลัดทูล  
ฉลอง กระทรวง ยุติธรรม อยู่ ๒ เดือน แล้ว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ  
ให้ เป็น ปลัด ทูลฉลอง ทั้งโปรดเกล้า ฯ ให้ คง มีอำนาจ พิจารณาพิพากษา  
คดีในศาล ดัดจริตยุติธรรม ได้ เหมือน ผู้พิพากษา อยู่ตามเดิม เป็น พิเศษ อีก  
ด้วย ถึง บ พระพุทธศักราช ๒๔๔๖ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้  
เลื่อน บรรดาศักดิ์ ขึ้น เป็น พระยาจักรปาณิศร์ศรีสวัสดิ์ตรี

ครั้น เมื่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ เถลิงถวัลยราช รัชมบัล  
แล้ว ทรง พระราชดำริเห็นว่า หน้าที่ ราชการ ตำแหน่ง กรรมการ ศาลฎีกา  
เป็น ตำแหน่ง สำคัญ ซึ่ง ต้อง ใช้ ผู้ที่ มีความ ปรึษาสามารถ ชำนิ ชำนาญ ใน  
บทกฎหมาย แต่ ทรง ใจ ซึ่ง ความยุติธรรม เป็นอันดี พระยาจักรปาณิศ  
ร์ศรีสวัสดิ์ตรี สมควร รับราชการ ฉลอง พระเดช พระคุณ ใน ตำแหน่ง นี้ ได้ ผู้  
หนึ่ง จึง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ ย้าย จาก ตำแหน่ง ปลัดทูลฉลอง  
กระทรวงยุติธรรม มา เป็น กรรมการ ศาลฎีกา แต่ ในปี พระพุทธศักราช

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๒๖

๒๔๕๔ โปรดเกล้าฯ ให้รับราชการตำแหน่งราชเลขาณการ พนงกฐิกาใน  
กรมราชเลขาณการ อีกตำแหน่งหนึ่ง

ครั้น ถึง ปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง  
ให้ <sup>๒๕</sup>ตงกรมพระนิตยาคัดศรี <sup>๒๕</sup>ซน <sup>๒๕</sup> จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระ  
ยาจักรपालศรีศตวิสุทธ์ เป็น <sup>๒๕</sup>สมุหพระนิตยาคัดศรี ได้ เป็น ผู้ดำริห์จัดวาง  
ระเบียบแบบแผนใหม่ในกรมพระนิตยาคัดศรี เป็น หลัถถาน <sup>๒๕</sup>สมพระราชประ  
สงค์ <sup>๒๕</sup> ครั้น ถึง ปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ตำแหน่ง อธิบดีศาลฎีกาวางลง  
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาจักรपालศรีศตวิสุทธ์เป็นอธิบดีศาล  
ฎีกา แลโปรดเกล้าฯ ให้ เป็น ผู้กำกับ ราชการ กรมพระนิตยาคัดศรี อีก  
ตำแหน่ง <sup>๒๕</sup>หนึ่ง ด้วย

ถึง ปี พระพุทธศักราช ๒๔๖๒ ตำแหน่ง ราชเลขาธิการ วางลง <sup>๒๕</sup> จึง  
ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาจักรपालศรีศตวิสุทธ์รับราชการ  
สนอง พระเดชพระคุณในตำแหน่ง ราชเลขาธิการมาจน <sup>๒๕</sup>บัดนี้ นอกจากหน้าที่  
ราชการ ตามที่ได้กล่าว มาแล้ว พระยาจักรपालศรีศตวิสุทธ์ ยัง ได้ <sup>๒๕</sup>รับ  
ราชการ สำนอง พระเดช พระคุณ ในหน้าที่พิเศษ เป็น กรรมการต่าง ๆ อีกเป็น  
หลายคราว ส่วน ราชการใน พนงกฐิกา <sup>๒๕</sup> พระยาจักรपालศรีศตวิสุทธ์  
ได้ เป็น <sup>๒๕</sup>สมาชิก มาแต่แรก จน <sup>๒๕</sup>บัดนี้ ได้รับ พระราชทานยศ เป็น นายกองเอก  
ตำแหน่ง ปลัดพระธรรมนูญ เลือบ

เมื่อพิจารณาถึง การ ที่ พระยาจักรपाल ศรีสวัสดิ์ ด้รับ ราช การ  
สนอง พระเดช พระคุณมาในหน้าที่ ต่าง ๆ ทั้งใน ราชการแผ่นดิน แดราชการ  
ส่วน พระองค์ ในส่วน พนังกุลาการ ด้วยแต่ที่ สำคัญก็ได้ ปฏิบัติราชการ  
ใน หน้าที่ ซินยาก ซึ่ง ต้องใช้ วิชาความสามารถ แดความคิด โดย สติปัญญา  
อย่างสูง รอบคอบ ประกอบ ด้วย ความอดุส่าหะ วิริยาพ มี ได้ ย่อหย่อน  
ยอม เป็นพยาน ให้เห็น ปรากฏชัดว่า พระยาจักรपाल ศรีสวัสดิ์ เป็น ผู้  
ปรีชา เฉียบแหลม รอบรู้ ชำนาญ ใน นิติศาสตร์ โดย กว้างขวาง เป็น อย่างดี  
ผู้หนึ่ง ทั้ง เป็น ผู้ที่ มี วิชา อธิบาย คัญสุภาพ เยือกเย็น มั่นคง ดำรงอยู่ใน  
ความสุจริตธรรม เป็น อันดี แต่ เป็น ผู้ที่ ทรง คุ้นเคย มาช้านาน ได้ เคย  
รับราชการ ใน พระองค์ บางอย่าง ส่นอง พระเดช พระคุณมา แต่ ก่อน เสด็จ  
เถลิงถวัลยราชสมบัติ แดแล้ว จึง ทรงตระหนัก พระราชเหตุทัย ใน ความจงรัก  
ภักดี ต่อ เสด็จ ฝ่าดอง ธุลี พระบาท โดย มั่นคง เป็น ที่ ไว้วาง พระราชเหตุทัย  
ทั้ง มีความ ประพฤติ ดำรงตน อยู่ใน ฐานะ อัน ควร แก่ ถาบันตร ศักดิ์ ที่ ทรง  
พระกรุณา อนุเคราะห์ ด้ตั้ง แต่งไว้ บัดนี้ ด้รับ ราชการ ใน ตำแหน่ง ราชเลขา  
ธิการ อัน เป็น ตำแหน่ง สูง สดมควร จะ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ๆ ยกย่อง  
ให้ มี เกียรติยศ ใหญ่ ยิ่ง ขึ้น

จึง มี พระบรมราช โองการ ดำรัสสั่ง ให้ สถาปนา พระยาจักรपाल ศรีสวัส  
ดิ์ ด้ขึ้น เป็น เจ้าพระยา มี สันนิยาจารึก ใน หิริบัญญัติว่า เจ้าพระยามหิศร  
บรมนริศรมหาดีความภักดี นิตพิทักษ์ ธรรมพิศาล ราชเลขาธิการ วิสุทธคุณ



วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ หน้า ๓๒๘

ไกรฤกษ์กุลวิวัฒน์ ศรีรัตนไตรย์ธรรมาภา สุจิตาชาธรรมาศัย อภัยพิริย  
บรรารมพาหุ มุสิกนาม ดำรงศักดิ์นา ๑๖๖๖๐ จงเจิญญ ทฤชชน มายุ  
พรพรรณ ดุช พล สิริสวัสดิ์พัฒนมงคล ธนสารสมบัติ บริวารธัมมบูรณ์  
ทุกประการเทอญ ฯ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

ใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๔

ในท้องที่มณฑลอยุธยา

โดย มาตรา ๒ แห่ง พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๔ ซึ่งว่า  
“เด็บบัด กระทรวงศึกษาธิการ มีอำนาจที่จะ ทำบทใช้เพิ่มเติม เพื่อขยาย  
การใช้ ใน กำเภอ และ ตำบล อื่น ๆ ได้ อีก ำไป เมื่อ เห็น ว่า เปน กถ  
สมควร ที่จะ ทำดัง นั้น ” นั้น บัดนี้ สมควร ที่จะ ใช้ พระราชบัญญัติประถม  
ศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๔ ใน ท้องที่ มณฑลอยุธยา เพิ่ม ขึ้น อีก ๑๒๓ ตำบล  
จึงทำบทใช้เพิ่มเติมขยายการใช้ พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๔  
ตาม ทาย ประกาศ นี้ และ กำหนดให้ ใช้ ตั้งแต่ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน  
พ.ศ. ๒๕๖๕ เปน ต้นไป

ประกาศ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน

พระพุทศักราช ๒๕๐๕

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์

จางวางเอก เลื่อนบัต